له زمانی بەڵگەنامەكانەوە...

عەدالەت عومەر
چالاك لە بواری ئەنفال و بێ سەروشوێنەكان
adalatanfal@aol.com

شاڵاوی ئەنفالی پێنجەم ، شەشەم و حەوتەم 15ی مایس تا 25 ئابی1988

له بەڵگەنامەی نهێنی ژماره ا.د.ج \1545\30 له رێكەوتی 1988\5\22 كه به ئیمزای لیوای روكن نبیل عبدالقادر حوسین له نووسینگەی سەروكایەتی ئەركانی سوپا بۆ دیوانی وەزارەتی بەرگری نێردراوه كه له بەشێكی دا زۆر به رون وئاشكرا باسی كیمیابارانی رۆژی 1988\5\15 دا دەكات كه وا نووسراوه "كیمیاباران كردنی بارەگاكانی تیكدەران له كەرتی فەیلەقی 5 له رۆژی 1988\5\15 جێ بەجێ كرا ،دوای هەفتەیەك لەكۆتایی هاتنی شاڵاوی ئەنفالی چوارەم كەتیایدا رژێم زۆربەی زۆری خاكی كوردستانی داگیركردو گوندو دێهاتەكانیشی وێرانكردو خەڵكەكەشی شونبزركرد، ئەم جارەیان هێرشی كرده سەر دۆڵە سەختو دژوارەكانی ناوچەی شەقڵاوەو رواندز. لەناوەڕاستی مایسی 1988 شاڵاوەكانی ئەنفال گەیشتە بالیسانو دۆڵەكانی دەوروپشتی كەبەتوندترین شێوه لەلایەن سوپاوه بۆردومانكرا، بەڵام خەڵكێكی زۆر وەكو شاڵاوەكانی ئەنفالی پێشوو دەستگیر نەبوون وشونبزریش نەكران، چونكه ئەو دەمه ناوچه سنوورییەكانی پارێزگای هەولێر چۆڵ بوونو دانیشتوانی كوردیان لەدوو هەڵمەتی راگواستن یەكەمیان لەساڵانی 1977–1978و دووەمیش لەساڵانی 1983–1984دا رامالێبوو، هەروەها دۆڵەكانی باشورو باشوری رۆژهەلاتی رواندز خەڵكەكەیان بەزۆری چۆڵیان كرد پاش هێرشه كیمیاییەكانی نیسانی 1987".

كاتژمێر 6ی ئێوارەی 15ی مایسی 1988 كه دوا رۆژی مانگی رەمەزان بوو خەڵكی خۆیان بۆ جەژن ئامادەكردبوو، كەپەلامارەی سوپا دەستی پێكرد، فرۆكەكان زۆر بەتوندی گوندەكانی (وەرێ، نازەنین، كاموسەك، ئەسپیندار، عەلیاوا، سمقالولی، بۆنێ) یان كیمیاباران كرد، بەتەنیا لەگوندی وەرێ 36 كەس كوژران، گوند نشینێكی هەرتەل دەڵێت، كاتێ بەهاواری خەڵكی وەرێ چووین، چوار پێنج كەس لەرەزێكی نزیكی گوند لەئاوزینگدا بوونو گیانیان دەدا، سێ كەسیش مردبوون، كەگەیشتینه ناو گوندەكه دەبینین خواردن لەماڵەكاندا هێشتا لەسەرئاگره، چەند ئاژەڵ لەو ناوەمردار ببونەوە. ئافرەتێكیش فرۆكەكانی بینیبوو كه بۆمبەكانیان هاوێشتبووە وەرێ، ئافرەتەكه دەنگی بۆمبەكانی لاوەكو دەنگی ئۆتۆمۆبێلێك بووە كەزۆر بەخێرایی بڕواو لەناكاو پێ بنێ بەبرێكەوە، پاشان لە23ی مایسدا شەپۆل شەپۆل فرۆكه بۆمبی كیمیاییان باراندە سەربالیسانو هیرانو دۆڵەكانی دیكەی دەوروبەریاندا، پەلامارەكه زۆر سەخت بوو ئەوەش بوە هۆی كوژرانی هەندێك لەپێشمەرگە كەبنكەو بارەگاكاینان لەوێ بوو.

لەدوای 20ی مایس سوپای عێراق لەچەند قۆلێك هێرشی كردە سەر ناوچەكان، قولی یەكەم بۆ گوندی گەرەوان كه نیازی شاخەكانی دەوروبەری‌و هەندرێنو كارۆخ بوو داگیریان بكات. قۆلی دووەمیش لە23 یمانگ لەهەلەموند بۆ وەرتێ وزینێ گەلی‌و سەری ئەحمەدە دەربی و جاوەل‌و دەرە لە وكەلیتە، كەئێوارەی 23ی مایس گوندی وەرتێ كیمیابارانكرد، بەڵام قۆلی سێیەم لەسەرو چاوەو بەنی هەریرو خەلیفان بەشێوەی بازنەیی بوو، ئەم هێرشە نزیكەی (720) حەوت سەدو بیست خێزانی دەربەدەر كردو ماڵیشیان تالان كرا.

ئەوانەی لەئەنفالی پێنج دەستگیرکران یاخود خۆیان دادەست هەندێکیان لەسەربازگەی سپیلكو هەندێکیش لەگرتووخانەی ئەمنی هەولێر شونبزر کران، بەڵام هێزەکانی رژێم نەیانتوانی وەکو لە ئەنفالەکانی پێشوو توانیان رێگا لە هاوڵاتیانی مەدەنی بگرن تاوەکو ڕانەکەن، بۆیە زۆربەیان رێگای ئێرانیان گرتە بەر، دیارە ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ سروشتی جوگرافی ناوچەکە کەهەموو بەرنامەو مەرامەکانی رژێمی پوچەڵ کردەوە، بەڵگەنامەکانی رژێم ئەوە دەردەخەن کەوا شاڵاوی ئەنفالی پێنجەم سەرکەوتنی گەورەی وەدەست نەهێناوە ئەوەش لە بەڵگەنامەیەکی دورو درێژی سەربازی دەردەکەوێ بەناو نیشانی (شیکردنەوەی عەمەلیاتی ئەنفالی کۆتایی) کەراپۆرتێکە (لیوا روکن یونس محمد الزرب) فەرماندەی فەیلەقی پێنج لەچەشنی (ئەو پەڕێ نهێنی و شەخصی) (سری وشخصی للغایە) بە ژمارە (ح2 \2422) لە (ك. 1. 1988) بۆ فەرماندەیی گشتیی سوپای ناردووە.

راپۆرتەکە لەناوەرۆکدا پێداچووەنەویەکی بەکەفو کۆڵە بۆ ئەو پەلامارە کەمتەر خەمیەی کە لەناوچەکانی باکوری ژێر دەستەڵاتی **KDP** دا لەنێوان 28 ی ئابو 3ی ئەیلولی 1988 ئەنجامدرا، وەکاتێك دێتە سەرئەنفالی پێنجەم ئەوە باس لەڕادەبەدەردواخستنی پاکتاوکردنی کەرتی رواندز – شەقڵاوە دەکات، هەروەها وێنەی زنجیرەیەك لەدوای یەکەکانی قۆناغەکانی ئەنفال وەبیردێنێتەوە.

دوای ئەوەی لە 7ی حوزیران شاڵاوی ئەنفالی پێنجەم کۆتایی پێهات رژێم خۆی بۆ ئەنجامدانی شاڵاوی ئەنفالی شەشەم رێکخست، مەنزومەی ئیستخباراتی ناوچەکانی شیمال بەم جۆرە لەنامەیەکی نهێنی وشەخسی ژمارە 1049 لە2ی حوزیران 1988 بۆبەرێوەبەرایەتی ئیستخباراتی عەسکەری گشتی ناردووە و رون دەکاتەوەو دەنوسێت،پلان بۆ پرۆسێسێکی پاککردنەوەدانرا بەمەبەستی تێکشکاندنی تێکدەران لەدۆڵی بالیسانو ئالانەدا، بەڵام دواتر بە نوسراوێکی نهێنی و بەپەلە ژمارە1475 لە7ی حوزێران داوا دەکات کە ئەو پرۆسێسەرابگیرێت وشاڵاوەکەش دوابخرێت تاکاتێکی گونجاوترو لەبارتر، بەڵام سەرۆکایەتی دەستەی ئەرکان بەنامەی ئەوپەری نهێنی وشەخسی خۆی ژمارە 519 لە7ی حوزیرانی 1988دا فەرمانی دا نەخشەکە جێبەجێبکرێت بۆ تێکشکانی تێکدەران لەناوچەکانی بالیسانو سماقولێدا.

دیارە هۆی سەرەکی ڕاگیرانی شاڵاوەکە ئەو بەرەنگاریبوونەوەی هێزی پێشمەرگەبوە لەچیای کۆڕەكو دەوروبەریدا کە بەرزییەکەی نزیکەی 7000 مەتر دەبێت..

لایەنی هەرە گرنگی ئەم شاڵاوەی ئەنفالە هاتنەناوەو دەست تێوەردانی راستەوخۆی سەرۆکی رژێمی عێراق سەدام حوسێن خۆیەتی کە بە نوسراوی نهێنی و شخصی لە سەروکایەتی کۆمار (سکرتێر) ژمارە 2544لە 23\6\1988 بە دیار دەکەوێت ئاماژە بە نوسراوی سەروکایەتی دەستەی ئەرکان ژمارە 641 لە 24\6\88 دەکات بۆ لە ناو بردنی بارەگاکانی تێکدەران لە ناوچەی بالیسان و سماقۆلیات، چونکە لە بروسکەو نامە نهێنیەکەی جەنەرال ئەلزەرب هاتبووکە شاڵاوەکە دوچاری گرفتو ئاستەنگ بوو بۆە، ئەوەتە ئەلزەرب لەنوسینەکەیدا بەردەوام دەبێتو دەڵێت لەراگەیاندنی نهێنیو شەخسی ژمارە 14671 لە16ی تەموزی 1988دا لەدیوانی سەرۆکایەتی کۆمارەوە کەدەستەی ئەرکانی سوپا بە نامەی نهێنی وشەخسی ژمارە 861 لە 20ی تەمووزدا ئاراستەی کردوە پێیان راگەیاندین کەوا عەمەلیاتی ئەنفالی لەدوای جەژنی قوربانەوە دەبێ بەگورو تینێکی زۆرترو قەبارە گەورەتر ئەنجام بدرێت.

بەڵام جەژنی قوربانیش تێپەڕی کەچی هێرشەکان هەر ئەنجام نەدران، دواتر لەکۆبوونەوەیەکی یاریدەدەری سەرۆکی دەستەی ئەرکان بۆ کاروباری عەمەلیاتو بەرێوەبەری جموجۆڵی سەربازی کەلە 29ی تەمووزی 1988 لەبارەگای

فەیلەقی یەك لەكەركوك بەسترا تیایدا بەگوێرەی ڕاگەیاندنی نهێنی ژمارە 943 لە29 تەمووزدا عەمەلیاتی ئەنفالی شەشەمو حەوتەم دواخرا بۆ ئەو كاتەی پێداویستییەكانی عەمەلیاتەكە دابین دەكرێن.

مەترسیترین ودژوارترین كات كە خەڵكی كوردستان تیایدا ژیا ئەو دەمەبوو كەشەڕی ئێران– عێراق راوەستا كەئەوكاتە لەسەروبەندی دەستپێكردنی ئەنفالی شەشەمو حەوتەم بوو، دوای ئەوەی لە17ی تەمووزی 1988 ئێران بڕیاری 598ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەكگرتووەكانی، قەبوڵ كردو دواتریش لە 8ی ئابی 1988 بەشێوەیەكی ڕەسمی شەڕ ڕاوەستا، ئەو بارودۆخە كاریگەرێكی نێگەتیڤانەی كردەسەر ورەو هێزی پێشمەرگە، ئەوە بوو پلانێك داڕێژرا بۆ پاشە كشەكردن،چونكە هێزی پێشمەرگە باش دەیزانی كە سوپای عێراقی دەستی بەتاڵ بێت چ كارێك بەكورد دەكات ئەوە بوو هێزی ئاسمانی عێراق كەوتە هێرشكردنێكی زۆر سەختو بەهێز، بەچەكی كیمیایی دیسان چیاو دۆڵەكانی بالیسان، مەلەكان، وەرتێ، هیران، سماقوڵی كوتا، ئەوانەی كەلەوناوچانە بوون ڕایانكرد، موستەشارێك بەخەڵكەكەی ڕاگەیاند كە ئەگەر هاتوو خۆیان بەدەستەوە بدەنو چەكەكانیان تەسلیم بكەنەوەئەوا بەبەر لێبوردنەكە دەكەونو حكومەت لێیان خۆش دەبێت ئەوانەی بەو بانگەوازە بڕوایان كردو خۆیان داوە دەستو دواتر دانپیانێكیان (اعترف) پێ مۆركردن كەوا بەراستی پێشمەرگەن هەموویان بێسەرو شوێنكران.

بەڵام جەژنی قوربانیش تێپەڕی كەچی هێرشەكان هەر ئەنجام نەدران، دواتر لەكۆبوونەوەیەكی یاریدەدەری سەرۆكی دەستەی ئەركان بۆ كاروباری عەمەلیاتو بەرێوەبەری جموجۆڵی سەربازی كەلە 29ی تەمووزی 1988 لەبارەگای فەیلەقی یەك لەكەركوك بەسترا تیایدا بەگوێرەی ڕاگەیاندنی نهێنی ژمارە 943 لە29 تەمووزدا عەمەلیاتی ئەنفالی شەشەمو حەوتەم دواخرا بۆ ئەو كاتەی پێداویستییەكانی عەمەلیاتەكە دابین دەكرێن.

لەمیانەی شاڵاوی ئەنفالی پێنجەمو شەشەمو حەفتەم زیاتر لە (52) گوند لەناحیەكانی خەلیفانو رواندزو خۆشناوەتی وێرانكران كەسەرجەم خێزانەكانیان (2602) دوو هەزارو شەشسەدو دوو خێزان بوو هەروەها 24 قوتابخانەو 52 مزگەوتی ئەم گواندانە روخێنرا.

2008\5\25